

JOEEP

Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joeep>

Araştırma Makalesi • Research Article

Tek Ebeveynli Ailelerde Sosyal Sermaye Gelişimi ve Güvenin Önemi: Yalnız Anneler Odaklı Bir Çalışma*

The Importance of Social Capital Development and Trust in Single Parent Families: A Study Focused on Single Mothers

Melike Boztilki^{a, **}

^a Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, 34662 Üsküdar / İstanbul / Türkiye.
ORCID: 0000-0002-7892-3847

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 14 Ekim 2022

Düzeltilme tarihi: 20 Kasım 2022

Kabul tarihi: 26 Kasım 2022

Anahtar Kelimeler:

Tek ebeveynli aile

Yalnız anneli aile

Yoksulluk

Sosyal sermaye

ÖZ

Sosyal sermaye, sosyal ilişkiler sayesinde kaynak ve fırsatları erişimi mümkün kılan, dolayısıyla bireyleri yoksulluktan koruyucu etki oluşturması beklenen değerler toplamıdır. Bireysel düzeyde sosyal sermayenin geliştirilmesi ise öncelikle, kişilerin kendilerini yakın ilişkilerinde ve üyesi oldukları toplum içinde 'güven' de hissetmelerine bağlıdır. Tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğunu oluşturan ve yoksulluk sorununun yaygın görüldüğü yalnız anneli ailelere odaklanan bu çalışmada, yalnız anne statüsündeki kadınların sosyal gruplara duydukları güven incelenmekte; böylelikle sosyal sermaye geliştirme potansiyelleriyle ilgili fikir edinilmesi amaçlanmaktadır. Örneklemini Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan ve ağırlıklı olarak düşük sosyoekonomik düzeyden 668 yalnız annenin oluşturduğu araştırma sonucunda yalnız annelerin birincil sosyal gruplara (kök aile, akrabalar, arkadaşlar gibi) yönelik güven düzeylerinin, ikincil sosyal gruplara (sağlık çalışanları, güvenlik güçleri ve sosyal hizmet çalışanları) yönelik güven düzeylerinden düşük olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları yalnız annelerin en yüksek güveni sağlık çalışanlarına, en düşük güveni ise çocuklarının babası olan eski eşlerine duyduklarını; kök ailelerine yönelik güven düzeylerinin ise toplumun genelinde aileye duyulan güvenin altında kaldığını göstermektedir. Bu sonuçlar Türkiye'deki yalnız annelerin yakın sosyal çevrelerine ve toplumun geneline yönelik güven düzeylerinin ve dolayısıyla sosyal sermayelerinin güçlendirme potansiyellerinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: Oct 14, 2022

Received in revised form: Nov 20, 2022

Accepted: Nov 26, 2022

Keywords:

Single parent family

Single mother family

Poverty

Social capital

ABSTRACT

Social capital is the collection of values enabled by access to resources and opportunities through social relations and thus has a potential protective effect against poverty. Developing social capital at the individual level primarily depends on the feeling of security in close relationships as well as in society at large. This study focuses on single-mother families which make up the majority of single-parent families where poverty is common and examines the trust of women with single-mother status in social groups. The aim of this research is to get an idea about their social capital development potential. The study, whose sample consisted of 668 single mothers from different regions of Turkey and predominantly from low socioeconomic status, determines that the trust level of single mothers towards secondary social groups is higher than their trust level towards primary social groups (such as immediate family, relatives, and friends). The findings show that single mothers have the highest trust in healthcare professionals, and the lowest in their ex-spouses, who are in many cases the fathers of their children; while the level of trust towards their immediate family is well below the trust in the family throughout the society. The results reveal that single mothers living in Turkey do not trust society in general, especially their close social circles, thus their potential to strengthen their social capital is low.

1. Giriş

Eşi olmayan bir kadın veya bir erkeğin en az bir çocuğuyla

birlikte yaşadığı ve çocuğu büyütme sorumluluğunu taşıdığı 'tek ebeveynli aileler, refah devletlerinin önemli gündem maddelerinden biridir. Yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik,

* Anket Araştırması, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 06/08/2019 tarih ve 20292139-050.01.04 sayılı kararıyla bilimsel etik onayı almıştır.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: mboztilki@gmail.com

Atf/Cite as: Boztilki, M. (2022). Tek Ebeveynli Ailelerde Sosyal Sermaye Gelişimi ve Güvenin Önemi: Yalnız Anneler Odaklı Bir Çalışma. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2) 248-262.

e-ISSN: 2651-5318. © 2022 TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. [Hosting by TUBITAK ULAKBİM JournalPark.

sağlıkta bozulma gibi sorunların yoğunlaştığı tek ebeveynli aileler, Avrupa da dahil olmak üzere pek çok ülkede sosyal yardımlardan en fazla yararlanan gruplardandır (Pieters, 2016).

Tek ebeveynli ailelerin önemli bölümü, aile sorumluluğunu kadının taşıdığı “yalnız anneli aileler”den oluşmaktadır. Yalnız anneli aileleri ele alan araştırmalar, yoksulluk ve buna bağlı ortaya çıkan farklı sorunların çözümü için yalnız anne statüsündeki kadınların istihdama katılımının gerekliliğini vurgulamakta; devletler de politikalarını büyük oranda bu anlayışla oluşturmaktadır (OECD, 2016; Nawaz, 2015). Ancak yalnızca istihdama katılımı artırmaya odaklanan politika ve uygulamaların yoksulluk üzerinde beklenen etkiyi vermediği görülmektedir. Zira yapılan çalışmalar yalnız annelerin genellikle düşük ücretli işlerde çalıştıklarını ve sık sık iş değiştirmek durumunda kaldıklarını, dolayısıyla çalışsalar da yoksulluktan kurtulma şanslarının düşük olduğunu göstermektedir (Nieuwenhuis ve Maldonado, 2017). Kadınların sık sık iş değiştirmek zorunda kalmaları veya isteseler de çalışamamalarının nedenlerinin başında, çocuk bakım sorumlulukları konusunda yeterince desteklenmemeleri, dolayısıyla iş-yaşam dengesi sağlayamamaları, bu nedenle stres seviyelerinin yükselmesi ve fiziksel-ruhsal sağlıklarının bozulması gösterilmektedir. Kadınların isteseler de iş bulamaları konusunda önemli bir neden, iş fırsatlarından haberdar olmamaları veya kendilerine iş bulma konusunda destek olacak sosyal ağlara dahil olamamaları olarak gösterilmektedir.

Bu sorunların çözümü konusunda destekleyici sosyal ilişkilere ve güçlü bir sosyal sermayeye sahip olmanın önemli etki oluşturacağını düşünmek güç değildir (Johnson, 2011; Burton vd, 2009). Ancak özellikle gelir ve eğitim düzeyi düşük kimseler açısından sosyal sermayenin güçlenmesi, belli şartların sağlanmasına bağlıdır. Örneğin gelirden artış, insan ilişkilerinin güçlendirilmesi için zaman, para ve duygu yatırımı yapma yoluyla sosyal sermaye geliştirilebilir. İstikrarlı seyreden, herhangi bir istismar içermeyen, sağlıklı bir evlilik de sağlık, sermaye birikimi ve gelir düzeyi ile birlikte sosyal sermayeyi güçlendirebilmektedir (Kruse, Low ve Seng, 2015). Yalnız annelik ise gelirden azalma, eşin sosyal çevresinden uzaklaşma, yüksek stres düzeyi, yoksulluk, zaman yetersizliği, toplumsal damgalanma gibi sosyal sermayeyi zayıflatıcı etkenlerin yoğunlaştığı bir yaşam deneyimidir.

Yalnız annelerin sosyal sermaye düzeyleri ile istihdama katılımları, sağlık durumları, iş-yaşam dengeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürü temel alan bu çalışmada, kadınlar açısından sosyal sermayenin bir bileşeni olan güven unsuru üzerinde durulmaktadır. Çalışmada Türkiye’de yaşayan yalnız annelerin birincil ve ikincil sosyal ağlarına yönelik güven düzeylerine ilişkin bulgular da incelenmektedir.

2. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye “kaynaklara ve desteklere erişim için kişi ve topluluklara imkan sağlayan sosyal ilişkiler ağı” olarak tanımlanabilir (PRI, 2015). Yakın çevre ilişkileri, topluluk ilişkileri, ülkeler arası ilişkiler dahil olmak üzere her düzeyde insan ilişkisinde sosyal sermaye, içkin olarak yer almaktadır (Adler ve Kwon, 2000). Sosyal sermaye, bireyin sosyal bağlantıları ve bu bağlantılar sayesinde erişebildiği kaynaklara ve ilişkilere odaklanan “bireysel” düzlem ile topluluklardaki yakınlık ve dayanışmayı ele alan “kolektif” düzlemlerde incelenmektedir. Sosyal sermayenin “yapısal bileşen”i, bireylerin sosyal ağlara, topluluklara, sosyal ve siyasal aktivitelere katılımlarını, “bilişsel bileşen”i ise bireylerin toplumsal kurallara, değerlere, yönelimlere ilişkin güven, dayanışma, karşılıklılık algılarını ifade etmektedir (Trujillo-Alemán vd, 2022).

Sosyal sermaye bireysel düzeyde yatırım yapılabilen, artan veya azalabilen aktif bir yapıdadır. Bir kişi yeni insanlarla ilişkiler geliştirip farklı topluluklara dahil olarak, çevresine destek vererek, ün ve güven kazanarak kişisel sosyal sermayesini koruyabilir, artırabilir veya tersi eylemlerle zayıflatabilir. Toplumsal hareketliliğe ilişkin bu yönüyle sosyal sermaye, “sosyal destek” ve “sosyal kaldıraç” olmak üzere iki bileşene sahiptir. Bunlardan sosyal destek, kişinin mevcut sosyal konumunu korumasını, sosyal kaldıraç ise daha avantajlı bir sosyal konuma geçmesini sağlayacak ilişkileri ifade etmektedir (Briggs, 1998). Dolayısıyla bireylerin sosyal sermaye gelişimleri, sosyoekonomik anlamda gelişim potansiyellerini de artırabilmektedir.

Diğer yandan, araştırmalar bireylerin sosyal sermayeleri ile maddi sermayeleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösterse de bu, sosyal sermayenin her şartta gelir artırıcı etkiler oluşturacağı anlamlarına gelmez. Zira sosyal sermaye gelişimi için gerekli kaynaklar (zaman, enerji, duygu gibi) öncelikle ekonomik sermayeye sahip olmayı gerektirebilmektedir. Bunun yanında farklı sermaye türlerine dönüştürülmesinin güçlüğü de sosyal sermayenin yoksulluktan kurtarıcı etkisini sınırlamaktadır (Nahapiet ve Ghoshal, 1998). Örneğin düşük ekonomik ve kültürel sermayeye sahip bir kişi çok sayıda sosyal ağa dahil olsa da, bu ağlar büyük oranda kendisiyle benzer statüden insanlardan oluşacağı için bu kişinin sosyal sermayesini ekonomik sermayeye dönüştürmesi güç olacaktır.

Ancak yine de bireysel sosyal sermayenin güçlü olması, gerek farklı sosyal ağlara dahil olma gerekse yeni ağlara erişim potansiyeli taşıma gibi yönleriyle iş bulma, gelir elde etme fırsatlarının artması ve böylelikle yoksulluktan korunma açısından önemli bir avantajdır. Nitekim hem güçlü (Gee, Jones ve Burke, 2017) hem de zayıf yapıda farklı sosyal ağlara dahil olmak bireylerin iş bulma fırsatlarını artırmakta, örneğin insanların önemli bölümü yakın ilişkileri veya yakın çevrelerinin dahil olduğu sosyal ağlar sayesinde iş bulmaktadır. Sosyal ağlar sayesinde bulunan işlerde istifa oranının düşük, performans düzeyinin yüksek olmasını ise sosyal sermayenin yoksulluktan koruyucu dolaylı etkileri olarak değerlendirmek

mümkündür.

Sosyal sermayenin üç temel unsuru *sosyal ağlar*, *toplumsal normlar* ve *güvendir*. *Sosyal ağlar*, bireylerin aile, arkadaşlar gibi yakın çevre ilişkilerinden, resmi kurumlarla olan ilişkilerine kadar tüm sosyal ilişkilerini içermektedir. *Normlar* ise, topluluk için ilişkilerde uyulması gereken kurallar ve sınırları belirlemeleri, böylelikle bireyselliğin aşarak toplu faydanın amaçlanmasını sağlamaları yönünde sosyal sermayenin bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın odak noktası olan ‘güven’ bileşeni ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.1. Sosyal Sermayenin Bileşenlerinden ‘Güven’

Sosyal sermayenin temel bileşenlerinden biri güvendir. Erikson’a (1963) göre sosyal sermayenin yapısal bileşenini kişinin topluluklara, sosyal aktivitelere vs katılım düzeyi; bilişsel yönünü kişinin algıladığı güven, karşılıklılık ve dayanışma belirlemektedir. Coleman (1988) sosyal sermayenin bireyi öz kaynaklarının ötesine taşımamasını, kurulan ilişkilerin karşılıklılık, ortak yaklaşım ve güven temeline dayanmasının sonucu olarak yorumlamakta; topluluk düzeyinde ise başarıyı belirleyen temel etkenlerden birinin güven olduğunu ifade etmektedir. Kişinin algıladığı sosyal destek düzeyi üzerinde güven duygusunun belirleyiciliği konusunda House ve Kahn’a (1985) ait ‘sosyal destek bileşenler’ sınıflandırmasında (duygusal, araçsal, informatif) duygusal desteğin bileşenleri olarak ilgi, sevgi ve dinleme ile güven belirtilmektedir.

Güven, disiplinler ve yaklaşımlara göre farklılaşan pek çok tanıma sahip bir kavramdır. Örneğin güveni bir ‘beklenti’ olarak niteleyenler “Bir kişi veya grubun diğer bir kişi veya grubun yazılı veya sözlü olarak verdiği sözü tutacağı beklentisi” (Rotter, 1967) veya “Bireyin, diğeri tarafından yararının gözetileceği veya en azından ondan zarar görmeyeceği yönündeki beklentisi” (Coleman, 1990) gibi tanımlar yapmaktadır. Güveni, bilişsel ve davranışsal bileşenleri bulunsu da temelde ‘psikolojik bir durum’ olarak niteleyenler ise “Bilişsel, davranışsal ve duygusal bileşenlerden oluşan, ilişki (güven duyan ve güven duyulan arasındaki ilişki) ve seçime dayanan (güvenmek veya güvenmemek) psikolojik bir durum” (Li, 2003) olarak tanımlamaktadırlar.

Psikoloji alanında güven, büyük oranda sosyal ilişkilerin bilişsel gelişim üzerindeki etkilerinin gözlemlendiği bir alan olarak ele alınmakta ve yaşam boyu insan ilişkilerini etkileyecek güvene ilişkin şemaların yaşamın erken dönemlerinde oluştuğu kabul edilmektedir (Erikson, 1963). Örneğin bağlanma kuramına göre yetişkinlik döneminde romantik ilişkiler de dahil olmak üzere yakın sosyal ilişkilerin niteliğini belirleyen en önemli değişken, çocuğun ebeveyniyle kurduğu ilişkiden sağladığı güvenin düzeyidir (Armsden and Greenberg, 1987). Gelişim psikolojisini feminist perspektifle ele alan “kendini gerçekleştirme kuramı”nda ise güven ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişki öne çıkarılmaktadır (Manhal-Baugus, 1998). Sosyal öğrenme temelli kurama göre bağımsızlık ve otonomi

arayışındaki erkek çocukların aksine kız çocukları benliklerini yakın ilişki ve güvenle geliştirmektedir. Bu nedenle kadınlar özellikle ergenlik döneminden itibaren grup içi ilişkilere ve burada oluşacak güvene daha yüksek yatırım yapmakta ve hayatları boyu yakın ilişkilerden alacakları bu güvene daha büyük ihtiyaç duymaktadırlar.

Güvenin niteliği ve nasıl oluştuğu soruları da farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde cevaplanmaktadır. Örneğin rasyonel seçim yaklaşımına göre güven, kime ne kadar güvenilmesi gerektiği konusundaki rasyonel bir karar verme sürecinin ürünüdür (Hardin, 2001). Psikolojik yaklaşıma göre ise güvenin oluşumu, duygusal ve bilişsel süreçlerin birlikte işleyişiyle gerçekleşse de, temelde duygusal yönü ağır basan bir süreçtir (Jones, 1996). Nitekim özellikle duygu temelli ilişkilerde muhatabına güven duyan kimse, bu kişiden kaynaklanabilecek zararı veya ihaneti, ayrıca bunlar nedeniyle hissedebileceği olumsuz duyguları da göze almış olmaktadır. Kişinin rasyonel düşünceleri hareket ederek bu tip riskler alması mümkün olmayacağından, güvenin temeli de büyük ölçüde duygusal olmalıdır (de Saint-Laurent, 2018).

Lewis ve Weigert (1985) güveni bilişsel, duygusal ve davranışsal kapsamlarıyla incelemiştir. Kişi ve kurumlara duyulan her türden güven ilişkisinde duygusal bir temel bulunmaktadır. Ancak güvenin duygusal yönü en yoğun şekilde yakın ilişki ve duygusal bağlılıkla ilişkilendirilmekte ve en yoğun olarak birincil sosyal grup üyelerine yönelik hissedilmektedir. Kişinin güven, ne kadar güvenmesi gerektiğini belirlemesiyle ortaya çıkan güven, güvenin bilişsel kapsamı bağlamında değerlendirilir ve genellikle ikincil sosyal gruplara yöneliktir. Güvenin davranışsal boyutu ise, diğer tüm bireylerin sorumluluklarını tam ve eksiksiz yapacakları beklentisiyle risk olarak ortak eyleme geçmek olarak tanımlanmaktadır.

Yakın ilişkilerin sınırlarını aşarak toplumsal ilişkilere katılmanın katalizörü olarak tanımlanan güven, birbirini yakından tanıyan kişi veya gruplar arasında da, tamamen yabancı kişi ve gruplar arasında da var olabilmektedir (Welch vd, 2005). Bu bağlamda kişilerarası güven, güven ilişkisinin kimler arasında kurulduğuna göre belirlenmiş farklı düzeylerde; “grup içi güven” (stratejik güven) ve “genel güven” (sosyal güven) olarak incelenmektedir. Grup içi güven aile üyeleri, akrabalar, arkadaşlar gibi yakın ilişkiler içinde bulunan kişilere yönelik güvendir. Genel güven ise hakkında herhangi bir bilgi sahibi olunmayan, tamamen yabancı insanlara yönelik güvendir (Evans ve Calseyde, 2018). Bu güven türü bir amaca ulaşmak için başkalarıyla birlikte hareket edebilmeyi mümkün kılmakta ve insanlar, diğer insanlara duydukları bu güvenle sosyal yaşam içinde risk almakta, eyleme geçmektedirler. Bu yönüyle genel güven; sosyal dayanışma, sosyal yardımlaşma ve kolektif eylemin temelinde yer almaktadır (Berggren ve Jordahl, 2006; Helliwell ve Putnam, 2004). Nitekim toplumsal düzeyde güvenin yüksek olduğu toplumlar ekonomik büyüme, güçlü demokrasi (Putnam, 1995), verimli piyasa koşulları sağlama (Fukuyama, 1996)

konularında başarılıdır.

Kurumlara güven ise birbirine yabancı insanların sürekli etkileşim ve bilgi paylaşımı içinde oldukları modern toplumda kuralları ve sınırları belirleyen, bu yönüyle öngörülebilirlik açısından sağlam bir zemin oluşturan resmi kurumlara yönelik güveni ifade etmektedir. Bir toplumda kurumlara ve güvenlik güçlerine duyulan güvenin genel güven düzeyini artırması; böylelikle birbirine yabancı birey ve toplulukların işbirliği ve uyum içinde yaşamasını, üretmesini, ilerlemesini, bütünleşmesini ve barış içinde yaşamasını mümkün kılması beklenmektedir (Herreros, 2008; Kim ve Kim, 2021). Toplumsal düzeyde incelendiğinde kişiler arası güvenle kurumlara güven arasında pozitif ilişkisellik bulunduğu; kurumlara güvenin yüksek olduğu toplumlarda kişiler arası güvenin de yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun kurumların güven verdiği toplumlarda, insanların birbirlerine yönelik risk algılarının düşmesi, rahatça etkileşime geçmeleri ve işbirliği yapabilmeleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir (Khaile vd, 2022).

Sosyolojide güven, kolektif birimler üzerindeki etkileri yönünden incelenmektedir. İnsanlar, diğer insanların olası davranışları hakkında tahminde bulunup çıkarımlar yaparak güven duyar ve bu güvene istinaden onlarla etkileşime girerler. Dolayısıyla bireyin toplumsal yaşama katılarak işlevsellik kazanması için birey ve gruplarla güven temelli ilişkiler kurması ve bu güvenin karşılıklı olarak korunması şarttır. Luhmann'a göre sosyal sistemlerin varlığını sürdürmesinde güven, ahlaki yükümlülüklerden daha öncelikli bir şarttır. Güvenin yokluğu toplumsal kaos, sosyal çözülme, kaygı ve korkuya neden olacaktır. Diğer yandan güvenin yitirilmesi de işlevseldir. Zira güvenin var olması birliği güçlendirirken, yitirilmesi ise yeni sistemlerin oluşumunu ve atomizmi tetiklemektedir (Barber, 1980; akt. Lewis, 1985).

Toplumsal düzeyde güven veya güvensizliğin etkileri bağlamında çalışılan bir diğer konu, gelir eşitsizliğinin toplumsal güven düzeyi üzerindeki etkisidir. Bir toplumda gelir eşitsizliği azaldıkça güvenin artacağı sonucuna ulaşmak doğal görünse de konuyla ilgili çalışmalar farklı sonuçlar sunmaktadır. Örneğin Gould ve Hijzen (2016) Avrupa ülkeleri ve ABD'de yaptıkları çalışmada gelir eşitsizliğinin genel güveni olumsuz etkilediğini belirlerken, Bergh ve Bjørnskov (2014) 89 ülkenin verilerini kullandıkları çalışmada, gelir eşitsizliğinin güveni etkilemediğini belirlemiş ve bu sonuca dayanarak güvenin, gelirden ziyade toplumsal normlar, temel inançlar ve kültürden etkilendiğini iddia etmişlerdir. Benzer şekilde Rothstein (2000) da kişilere ve kurumlara yönelik güveni toplumların kolektif hafızalarının yani kültür, ortak tarih, inanç veya ideolojilerinin belirlediğini iddia etmektedir. Ona göre ABD'de devlet kurumlarına güvenin düşük, İskandinav ülkelerinde yüksek olması da bununla ilişkilidir.

Rothstein'ın bu iddiası bazı toplumlarda yoksulların ve azınlık grupların birincil ve ikincil sosyal gruplara, ayrıca güç ve otoriteyi temsil eden (refah hizmetleri sunumunda

görevli uzmanlar da dahil olmak üzere) kişi ve kurumlara yönelik düşük güven düzeylerini anlamlandırmak açısından faydalıdır. Örneğin ABD'de yapılan çalışmalarda gelir ve eğitim düzeyi düşük, azınlık statüsünde ve yakın dönemde travma yaşamış kadınların genel güven düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bu güvensizliğin gelir ve eğitim düzeyinin doğrudan sonuçları olduğunu düşünmek ise her zaman doğru olmayacaktır. Zira Levine (2013) ABD'de siyahi kadınlarla yaptığı çalışmada, kadınlar istikrarlı ilişkilere ve düzenli gelire sahip olsalar da eşleri, aileleri, kendilerine refah hizmeti veren uzman ve kuruluşlar da dahil olmak üzere otorite figürlerine güvenlerinin düşük olduğunu belirlemiş ve düşük güven düzeyini, kadınların geçmişte yaşadıkları güven kırıcı deneyimlerle ilişkilendirmiştir.

Toplumlarda gruplar arası güven düzeyini belirlediği düşünülen bir diğer değişken, hakim kültürel yapıdır. Hofstede (1980) "güven temelli kültürler" olarak tanımladığı toplulukçu kültürlerde kişiler arası ilişkilerin, güven düzeyinin yüksek olduğu grup içi ilişkilerle sınırlı olduğunu; yabancılara yönelik güvenin düşük olması sonucunu doğuran bu eğilim nedeniyle toplumdaki genel güven düzeyinin düşük olduğunu belirtmektedir. Yamagishi (2011) de toplulukçu kültürlerde bireylerin grup içi yakın ilişkilerle ihtiyaçlarını karşıladıklarını, grup dışı ilişkilerinin zayıf kaldığını, bu nedenle yalnızca grup içi güvenin yüksek olduğunu, grup dışına ve sosyal kuruluşlara güvenin ise düşük kaldığını belirtmektedir (Ermisch ve Gambetta 2010; Algan ve Cahuc 2013).

3. Yalnız Anneli Ailelerde Sosyal Sermaye ve Güven

Yalnız anneler açısından sosyal sermaye, sosyal destek sistemleri ve sosyal ağları kapsayan iki temel yönden önem taşımaktadır. Bunlardan sosyal ağlar, gelire ve iş fırsatlarına erişim ile yoksulluktan korunma açısından incelenmektedir. Sosyal destek sistemleri ise günlük yaşamın düzenlenmesi, çocuk bakımına ilişkin sorumlulukların paylaşımı ve duygusal destek yönünden değerlendirilmektedir. Duygusal ve araçsal olarak iki kategoride ele alınan sosyal destek sistemlerinin özellikle düşük gelirli ailelerde yoksulluğa bağlı stresi düşürdüğü, böylelikle ebeveynlik pratiklerini olumlu etkilediğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Sosyal sermayenin diğer önemli yönü ise bu ailede büyüyen çocuk üzerinde oluşturduğu etkiler yönüyledir.

3.1. Yalnız Anneler Açısından Sosyal Sermaye ve Güven

Her insan sağlığını korumak ve sosyal işlevselliğini sürdürebilmek için güvene ihtiyaç duyar (Rotenberg, 2010). Ancak "Kendini Gerçekleştirme Kuramı'nın da üzerinde durduğu üzere güven, çocukluktan itibaren sosyal ilişkilerle sağlanan güvenle benliklerini geliştirmekte ve yaşamları boyunca güven temelli ilişkilerden güç alan kadınlar açısından özel önem taşımaktadır. Pinillos-Franco ve Kawachi'nin (2018) bu iddiayı destekleyecek sonuçlar sunan çalışmasında, on yedi Avrupa ülkesinde kadın sağlığı

açısından en önemli sosyal belirleyicinin, yakın sosyal çevre ilişkileri olarak belirlenmiştir.

Tek başına çocuk büyütme sorumluluğu pek çok insan açısından ruhsal, sosyal ve maddi anlamda zorlayıcı bir deneyimdir. Yaşam içinde böyle zorlu bir dönemin, boşanma veya eşin ölümü gibi büyük stres kaynakları sebebiyle başlamış olması da zorluğunu artırmaktadır. Diğer yandan özellikle boşanma sonucu yalnız anne olan kadınların evlilik ve boşanma süreçlerinde güven sarsıcı hatta travmatize edici olaylar yaşamış olma riskleri de yüksektir. Buna ek olarak özellikle düşük gelir düzeyinden kadınlar açısından boşanmayla ilişkili olarak toplum ve yakın çevre tarafından damgalanma ve dışlanmaya maruz bırakılma, bunun sonucunda da güven kaybı yaşama riski yüksektir (Ghadimi vd, 2021). Tüm bu zorlayıcı deneyimlerin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri, farklı ülkelerde yapılan çalışmalarla ortaya konmaktadır. Buna göre yalnız anneler evli veya bekar ve çocuksuz hemcinslerinden daha sık sağlık sorunu yaşamaktadır. Sağlıkta bozulmanın ise stres, özgüven eksikliği, yetersizlik algısı değişkenlerin etkisini artıran düşük sosyal destekle ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Trujillo-Alemán ve arkadaşları (2022) yalnız annelerin sağlık düzeyleriyle ilgili en belirleyici etkenin - kurumsal güven hariç tüm boyutları ile- sosyal sermaye olduğunu belirlemişlerdir. Taylor ve Conger ise (2017) yalnız annelerin sağlıkları üzerine yapılan bir çalışmada özellikle ruhsal sağlık açısından koruyucu ve güçlendirici iki faktör belirlemişlerdir. Bunlar, kadının içsel güç kaynakları (iyimserlik, başa çıkma mekanizmaları, özgüven gibi) ve sosyal destek kaynaklarıdır. Bu değişkenler olumlu ilerlediğinde kadının stres düzeyi düşebilmekte, kendi ruh sağlığını koruma-güçlendirme, böylelikle özellikle ruhsal hastalıklardan korunma ve daha iyi ebeveynlik yapabilmeye olanakları artmaktadır. Keim (2018) ise Almanya'da yalnız annelerle gerçekleştirdiği çalışmada, aile ilişkileri konusunda kendilerini güvende hisseden kadınların iyi oluş düzeylerinin yüksek, stres düzeylerinin düşük olduğunu, daha kolay iş bulduklarını ve yeni sosyal ilişkiler geliştirme konusunda daha aktif olduklarını belirlemiştir. Tersine şekilde aile ilişkileri zayıf, risklere karşı korumasız olan kadınlar yüksek stres yaşamakta, iş bulmakta zorlanmakta ve yeni sosyal ilişkiler kurmakta güçlük çekmektedir. Bu iki grup kadın açısından ayırt edici temel noktanın, aileyle ve yakın sosyal çevreyle olan güven temelli ilişkiler olduğu açıktır.

Bu bağlamda çocuk bakım sorumluluğu, ekonomik zorluklar, iş-yaşam dengesizliği gibi stres kaynaklarına yoğun şekilde maruz kalan yalnız anneler açısından güven temelli sosyal ilişkiler, farklı bir öneme sahiptir. Nitekim yapılan çalışmalar, kadınların boşanma sonrasında önce kendilerine yetmeyi deneseler de zaman geçtikçe çevrelerinden destek aramaya başladıklarını göstermektedir (Albeck ve Kaydar, 2002). Bu dönemde yaygın başvurulmuş sosyal destek ağları aile ve akrabalar, arkadaşlar ve kamusal destek kaynaklarıdır. Bu destek kaynakları sayesinde kadınlar, tek ebeveyn olmanın getirdiği strese ve ekonomik zorluklara karşı daha dayanıklı olmakta, çocuk bakımı konusunda

aldıkları destek sayesinde ise yeni insanlar tanımak ve farklı sosyal ağlara dahil olmak için zaman bulabilmektedirler.

Ancak burada ihtiyaçlarla imkanların giderek uyumsuzluk gösterdiği bir tablo ortaya çıkmaktadır. Zira evlilik sürecinde daha istikrarlı ilişkilerle varlıklarını sürdüren sosyal ağlar ayrılık sonrasında sarsılmaya başlamakta; evlilik süresince kadının sosyal ağları, erkeğin sosyal ağlarına ne derece bağımlıysa, kadının ayrılık sonrası yaşadığı kayıp o denli büyük olmaktadır.

Bunun yanında özellikle ataerkil toplumlarda boşanmayla ortaya çıkabilen negatif algı da sosyal desteğin azalmasına yol açabilmektedir (Albeck ve Kaydar, 2002). Sonuç olarak kadınlar duygusal ve sosyal açıdan desteğe en çok ihtiyaç duydukları dönemlerde yetersiz ve istikrarsız destekle yetinmek durumunda kalabilmektedirler (Harknett & Hartnett, 2011). Yoksul yalnız annelerin günlük yaşamlarını organize edilmek, yoksulluktan korunmak için güçlü sosyal ağlara duyduğu ihtiyaç daha da yüksektir. Ancak ABD'deki yalnız annelerle yaptığı çalışmada Ciabattari (2007) de yalnız annelerin gelir düzeyleri düştükçe sosyal destek ağlarının da zayıfladığını belirlemiştir. Sosyal destek ağlarındaki zayıflama iş-yaşam çatışmasının artmasına neden olmakta, bu da kadınların kısmi zamanlı, düşük ücretli ve güvencesiz işlere yönelmesine neden olmaktadır. İstihdama bu şekilde bir katılım ise söz konusu ailelerde yoksulluğun temel sebeplerindendir (Campbell vd, 2016).

3.2. Yalnız Anneli Ailede Büyüyen Çocuklar Açısından Sosyal Sermaye ve Güven

Sosyal sermaye ilk olarak ailenin sosyal sermayesinin çocuk üzerindeki etkileri bağlamında popüler bir araştırma konusu haline gelmiş, Putnam (1995: 73) aileyi sosyal sermayenin asli formu olarak tanımlamıştır. Ona göre annenin yerel düzeyde destekleyici ağlara dahil olması durumunda -zengin veya yoksul aileden gelmelerinden bağımsız olarak- çocukları yaşamlarında sosyal sermayenin olumlu etkilerini hissedeceklerdir (Putnam, 2000: 301). Coleman (1988) ise ebeveynin birlikte olduğu, az sayıda çocuğa sahip, annenin ev kadını olduğu ailelerin çocuklarına sosyal sermaye transferini tam olarak yapabileceklerini; en başarısız transferi ise tek ebeveynli ailelerin gerçekleştireceğini iddia etmiştir. Bu durumun temel sebeplerinden biri ailenin geçimi büyük oranda kadına kaldığı ve eve giren gelir azaldığı için yaşanacak maddi daralma, diğeri ise özellikle boşanma durumunda çocukların genellikle babanın sosyal ağları dışında kalarak sosyal sermaye kaybı yaşamalarıdır (Gray, 2003).

Güven duygusunun sosyal sermaye düzeyini belirleyen kişisel değişkenler üzerindeki etkisi ise genellikle yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Rotter (1967) çocukluk döneminde ebeveyn, öğretmenlere, toplumdaki önemli figürlere güvenmeyi öğrenememiş bir çocuğun suçla sürüklenme riskinin arttığını iddia etmekte; böylelikle kişi ve kurumlara güven duyabilmenin, insanın toplumsal normlara uyum gösterebilme kapasitesi üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Diğer yandan yakın çevresine güven

düzeyi düşük çocukların sosyal anlamda kendilerini geri çekmeleri nedeniyle okul başarısı, sosyal katılım, sağlıklı akran ilişkileri gibi alanlardaki gelişimleri sekteye uğrayabilmektedir (Murry, 2001). Çocuklukta yaşanan travmalar yetişkinlikte kişilerarası ilişkilerde güven azlığına neden olabilmekte; örneğin çocukluk döneminde yaşanan ağır travmalar (cinsel veya fiziksel istismar gibi) güvenilecek kimselerin doğru belirlemesini sağlayan bilişsel mekanizmaların gelişimini sekteye uğratabilmektedir. Güvenin yanlış kişilere yönlendirilmesi ise tekrarlayan travmalara ve nihayetinde güven duygusunun tamamen yitirilmesine neden olarak, kişilerin sağlıklı sosyal ilişkiler kurmasını engelleyebilmektedir (Gobin ve Freyd, 2014).

Sosyal ağların zayıflaması, yetersiz destek ve sonunda yaşanan güven kaybının etkilerini anneleriyle birlikte deneyimler çocukların yaşamın farklı yönlerine ilişkin güvenleri sarsılabilmektedir. Brinig (2011) ABD’de boşanmış aile çocuklarının evlilik dışı birliktelikle yaşama, evlenme durumunda ise boşanma eğilimlerinin toplumun genelinden yüksek olmasını, özellikle ergenlik döneminde çiftler ve yakın sosyal çevreleri arasındaki güven erozyonuna ve sonucunda evliliğin sonlanmasına tanık olan çocukların evliliğe olan güvenlerini yitirmelerine bağlamaktadır. Brinig’e göre yaşamın zor dönemlerinde yakın sosyal çevreden destek alınabileceğine inançlarını kaybeden çocuklar, evlilik kurumuna olan güvenlerini de erken yaşta yitirmektedirler. Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) sınavlarında en düşük performansı tek ebeveynli ailelerden gelen çocukların gösterdiği, ayrıca gelişmiş ülkelerde dahi boşanmış aile çocuklarının yükseköğrenime devam etme oranlarının, boşanmamış aileden gelen çocuklardan düşük olduğu belirlenmiştir (Devor, Stewart ve Dorius, 2018). Bu örnekler, yaşamın erken döneminde başlayan güven ve sosyal sermaye kaybının, yalnızca eğitim ve insan ilişkileri üzerindeki olumsuz etkileriyle bile tüm yaşamı nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır.

4. Araştırma Modeli

4.1. Araştırma Sorusu ve Hipotezler

Refah devletleri açısından yalnız anneli aileler, yoksulluk ve ilişkili sorunların yoğunlaştığı, yeni sosyal risk unsurlarının en önemlilerinden birisidir. Yoksulluk ve etkilerinin azaltılması ile sosyal yardımlara bağımlı bir kitlenin oluşmasını engellemek amaçlarıyla yalnız annelerin istihdama katılımını artırmak ise bu ülkelerin politika ve uygulamalarını şekillendiren temel amaçtır. Ancak yapılan çalışmalar yalnız annelerin iş bulma şanslarının, iş buldukları takdirde ise uzun süre aynı işte çalışma oranlarının düşük olduğunu göstermekte; bu durum çocuk yetiştirme sorumlulukları konusundaki destek yetersizliğine ve iş-yaşam dengesinin kurulamamasıyla ilişkilendirilmektedir. Yapılan çok sayıda çalışmanın gösterdiği üzere iş bulma konusunda en önemli etkenlerden biri, iş arayan kişinin güçlü ve zayıf sosyal ağlarıdır (Korpi, 2001; Meverson, 1994). Yalnız bir anne açısından bir iş

bulup çalışmaya başladıktan sonraki en önemli aşama ise, çocuk bakım sorumlulukları ile çalışma hayatına ilişkin sorumlulukların dengelenmesidir. Gelir ve eğitim düzeyi düşük yalnız anneler açısından bu konuda belirleyici olan desteğin kök aile veya yakın arkadaşlardan alınması gerekmektedir. Bu bağlamda istihdama dayalı politikaların başarısı üzerinde kadınların yakın sosyal çevrelerinden alacağı desteğin büyük etkisi bulunmaktadır.

Uluslararası literatürde yaygın şekilde incelenen bu sorunlar, söz konusu ailelerde işlevsel (iş bulma ve farklı gelir kaynaklarına ulaşım, iş-yaşam dengesinin sağlanması, çocuk bakımı başta olmak üzere ebeveynlik pratiklerini destekleme gibi) ve duygusal fonksiyonlarıyla (aile ve arkadaş desteği, yakın çevre desteği gibi) önemli bir sosyal sermaye sorunu yaşandığını düşündürmektedir. Bilindiği üzere sosyal sermayenin üç temel bileşeninden biri, güvendir. Güvenin herhangi bir nedenle hissedilmediği insan ilişkilerinin sosyal sermaye niteliğinin düşük olacağı; bu bağlamda sosyal sermayenin bireysel düzeyde sağlanması beklenen iş bulma ve yeni maddi kaynaklara erişim yoluyla yoksulluktan kurtulma, yeni sosyal ağlara dahil olarak yetersizlik ve dışlanmışlık duygularından kurtulma gibi sonuçlar vermeyeceği açıktır. Konuyla ilgili olarak yalnız anneli ailelerin çok daha yaygın olduğu ve ahlaki temelli dışlanmanın daha az yaşandığı ülkelerde yapılan çalışmalar, yalnız annelerin her düzeyde ölçülen güven düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir (Burton vd, 2009; Mishra, Thamminaina ve Mishra, 2021). Bu bağlamda boşanma, kadının çalışma hayatına katılımı, tek başına çocuk büyütme gibi konularda olumsuz toplumsal algının varlığını sürdürdüğü Türkiye’de de yalnız annelerin güven sorunları yaşaması muhtemel görünmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı sosyal sermayenin temel bileşenlerinden olan güveni yalnız anneler açısından incelemektir. Araştırmanın temel sorusu, “*Türkiye’de yalnız annelerin birincil ve ikincil sosyal gruplara yönelik güveni ne düzeydedir?*” olarak belirlenmiştir.

Kök aile desteğinin yalnız anneler açısından önemine ilişkin literatür ve Türkiye toplumunda aileye olan güvenin yüksek olması nedeniyle aileye güvenin yüksek olacağı; boşanmaya yönelik olumsuz toplumsal algı nedeniyle akrabalar, arkadaşlar gibi yakın sosyal çevreye yönelik güvenin ise aileye güvenden düşük olacağı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın hipotezleri şunlardır:

H₁: Yalnız anneler birincil sosyal grupları içinde en yüksek güveni kök ailelerine duymaktadır.

H₂: Yalnız annelerin kök ailelerine yönelik güven düzeyleri, Türkiye toplumunun genelinde aileye duyulan güven düzeyinden farklılaşmamaktadır.

H₃: Yalnız annelerin birincil sosyal gruplara yönelik güven düzeyi, ikincil sosyal gruplara yönelik güven düzeylerinden yüksektir.

Araştırma sorularının cevaplanması ve hipotezlerin değerlendirilmesiyle güvene ilişkin genel bir çerçeve çizilmesi, böylelikle yalnız annelerin sosyal sermaye

geliştirme imkanları konusunda oldukça yüzeysel ancak geliştirilebilir bir fikre ulaşılması hedeflenmektedir.

4.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırma, örneklemin genel güven düzeyini ölçmeyi amaçlayan betimsel bir çalışmadır. Kullanılan veri toplama araçları da buna uygun şekilde belirlenmiştir. Farklı sosyal bilim disiplinlerinde birey ve toplulukların yaşam memnuniyeti ile farklı bireysel ve çevresel değişkenleri arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu tip çalışmalarda ana probleme göre yaşam memnuniyeti bağımlı veya bağımsız değişken olarak ele alınabilmektedir (Chang vd, 2003; Switek, 2012). Yaşam memnuniyeti ile güven arasında da böyle bir ilişki bulunmuştuğu için (Mueller, 2009) yalnız annelerin yaşam memnuniyetleri de ölçülmüştür. Bu amaçla 11'li likert tipi (0-10) bir ölçme aracı olan ve Türkçe geçerlik-güvenilirlik çalışması Meral (2014) tarafından yapılan Yaşam Memnuniyet Kişisel İyi Oluş İndeksi Yetişkin Formu kullanılmıştır. İndekste sekiz temel yaşam alanına (yaşam standardı, bireysel sağlık, yaşamda başarı, kişisel ilişkiler, bireysel güvenlik, toplumsal aidiyet, gelecekte emin olma ve maneviyat/din) ilişkin memnuniyet düzeyi ölçülmektedir. İndekste ters kodlu madde bulunmamaktadır.

Çalışmada yalnız annelerin özgün deneyimlerine odaklanıldığından katılımcıların güven düzeylerini belirlemek için sıklıkla kullanılan güven ölçekleri yerine araştırmacı tarafından hazırlanan ve güven düzeyinin 0 (en düşük) ile 10 (en yüksek) puan arasında derecelendirildiği bir ölçüm aracının kullanılması tercih edilmiştir. Bu ölçüm aracı, literatürden ve araştırma sürecinde yüz yüze görüşme yapılan kadınlardan sıklıkla temas edilen birincil ve ikincil sosyal gruplar konusunda alınan bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Birincil sosyal gruplar sınıflandırması içinde aile, arkadaşlar, akrabalar, komşular ve 'çocuğumun babası' olarak ifade edilen eski eş veya partner; ikincil sosyal gruplar sınıflandırması içinde ise güvenlik güçleri, sağlık çalışanları ve sosyal hizmet çalışanları yer almaktadır.

Kök aileye yönelik güven düzeyi, yalnız anneli ailelerde yaşam kalitesini belirleyen en önemli desteğin aileden alınması nedeniyle değerlendirilmiştir. Aileden alınacak destek literatürde, özellikle ücretsiz ve saat konusunda katı olmayan çocuk bakım desteğiyle iş-yaşam dengesinin sağlanması, maddi destek ve masrafların paylaşımıyla yoksulluktan korunma, duygusal destekle yalnızlık ve çaresizlik hislerinin önlenmesi gibi pek çok alandaki olumlu etkileriyle incelenmektedir (Widmer, 2004; Krumrei-Mancuso vd, 2007).

Eski eşe yönelik güven düzeyi, ilişki sonlanmış olsa da ebeveynlik sorumluluklarının belli düzeyde paylaşılması nedeniyle güvene olan ihtiyacın sürmesi nedeniyle değerlendirilmiştir. Yalnız anneliğin temel sebepleri boşanma veya eşin hayatını kaybetmesi olsa da evlilik birliği dışında çocuk doğumu sonucu gerçekleşmesi de mümkündür. Diğer yandan bazı katılımcılar birden çok evlilik yaşamıştır. Bu nedenlerle soru formunda "eski eşim"

yerine "çocuğumun babası" ifadesi kullanılmıştır.

Kadınlar açısından "seçilmiş aile" olarak tanımlanan arkadaşlar (Pahl, 2010, Klinenberg, 2012) yakınlık, samimiyet ve güveni karşılama potansiyeli taşımaları ile çocuk bakımı veya acil durumlarda destek olabilmeleri yönünden güvenle ilişkilendirilmektedir. Luthar ve Ciciolla (2015) yalnız annelerle yaptıkları çalışmada arkadaş desteğinin yaşam tatmini ile pozitif; stres, anlamsızlık, depresyon, kaygı, yalnızlık gibi değişkenlerle negatif korelasyon içinde olduğunu; eş veya partner desteğinin yalnızca yaşam tatmini, düşük stres ve anlamsızlıkla ilişkili olduğunu belirlemişlerdir. Arkadaş desteğinin bu denli olumlu etkilerinin bulunmasının, aile desteğinden daha düşük bir duygusal bedeli olmasıyla ilişkili olabileceği değerlendirilmektedir. Ancak arkadaşlıkta karşılıklılık önemlidir, ilişkiyi var eden değer her ne ise, bir taraf karşılık vermediğinde ilişki biter (Ahrne, 2014). Bu bağlamda özellikle zaman, para gibi kaynakları sınırlı olan yalnız annelerin arkadaşlık ilişkilerini sürdürmelerinin zor olacağı da iddia edilmektedir (Alsarve, 2020). Bunun yanında arkadaşlık ilişkileri literatürde, iş bulma ve yeni sosyal ağlara katılım konularında sosyal sermayenin en önemli belirleyicileri arasında sayılması yönüyle de önem taşımaktadır.

Akrabalar, kadınlar tarafından güvensizlikle ilişkilendirilen ve boşanma sonrası genellikle ilişkilerin zayıfladığı bir gruptur. Türkiye'de yaygın boşanma sebeplerinden biri akrabaların evliliğe müdahalesi olarak tanımlanmakta (Aktaş, 2011; Ünal, 2013), yapılan çalışmalarda bazı kadınların duydukları güvensizlik nedeniyle boşandıkları bilgisini akrabalarından gizledikleri (Kucur ve Kelebek, 2021) bazılarının ise boşanma sonucu akrabalarından olumsuz tepki aldıkları, suçlandıkları ve herhangi bir destek göremedikleri bilgileri yer almaktadır (Uğur, 2014). Arıcan (2019) yaptığı çalışmada Türkiye'de yalnız anneli ailelerdeki temel sorunlardan birinin, akraba ve yakın çevrenin aile içi konulara müdahaleleri olduğunu belirlemiştir.

Komşuluk ilişkileri insanlara, belli bir bölgeye ait olma ve güven hisleri vermektedir. Coleman (1988) normatif yapılarıdaki farklılığın sosyal sermayeyi nasıl şekillendirdiğini örneklendirirken, çocuklarının okula tek başına gidebilmeleri ve parkta ebeveynin gözetimsiz oynayabilmeleri için ülke değiştiren altı çocuk annesi bir kadını anlatmaktadır. Yeni taşındığı şehirdeki komşular ve yabancılar, sokakta oynayan herhangi bir çocuğu gözetmeyi bir görev olarak bilmektedirler. Dolayısıyla bu şehirde sahip olduğu sosyal sermaye, kadının kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Paxton (1999:89) da komşuların birbirlerini tanıyıp güven duydukları mahalle ortamını, sosyal sermayenin insan ilişkileri ve gündelik yaşam açısından önemini açıklarken örnek olarak kullanmaktadır. Buna göre güvenin olmadığı mahallede anneler çocuklarını tek başlarına sokağa gönderemezler; çocuğa ya kendileri eşlik etmelidir veya bu iş için birisi bulunup para ödenmelidir. Kuşkusuz bu örnekler, çocuk

yetiştiren tüm aileler açısından güven duyulan bir muhitte yaşamının dahi sosyal sermayenin bir bileşeni olduğunu anlatmaktadır.

Güvenlik güçlerine yönelik güven düzeyi, özellikle aile içi şiddet, çekişmeli boşanma, uzaklaştırma gibi deneyimler nedeniyle boşanma öncesi ve sonrası süreçte bu gruplarla sık temas edilmesi nedeniyle incelenmiştir. *Sağlık çalışanlarına* yönelik güven düzeyi, fiziksel-cinsel şiddete maruz kalma ve/veya yalnız anneliğin özellikle ilk yıllarında sağlık sorunlarının artması gibi nedenlerle sağlık kuruluşlarına sıklıkla başvuru yapıldığına ilişkin literatür (Fritzell ve Burström, 2006; Lipman, Offord ve Boyle, 1997: 642) temel alınarak değerlendirilmiştir. *Sosyal hizmet çalışanlarına* yönelik güven düzeyi, özellikle düşük gelirli yalnız annelerin sosyal yardım, kendileri ve çocukları için danışmanlık hizmetleri gibi nedenlerle en sık temas ettiği gruplardan biri olması nedeniyle değerlendirilmiştir.

4.3. Örneklem ve Araştırma Süreci

Bu araştırmanın evreni Türkiye’de yaşayan yalnız anne statüsündeki kadınlar, örnekleme ise Türkiye’deki otuz beş farklı ilde yaşayan altı yüz altmış sekiz yalnız annedir. Örneklem kriterlerine uyan gönüllü katılımcılar formda yer alan soruları çevrim içi yöntemle veya kağıt baskısı alınmış soru formlarını işaretleyerek cevaplandırmışlardır. Araştırma verileri 2019 yılı Ocak-Ağustos ayları arasında toplanmıştır. Araştırma, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığı’ndan 06/08/2019 tarih ve 20292139-050.01.04 sayılı kararıyla bilimsel etik onayı almıştır.

Verilerin analizi SPSS 25.0 (IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0) paket programıyla yapılmıştır. Sürekli değişkenler ortalama \pm standart sapma, kategorik değişkenler sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile incelenmiştir.

4.4. Bulgular

Araştırmaya katılan yalnız annelerin demografik özelliklerine ilişkin ayrıntılı bulgular Tablo 1’de incelenmektedir.

Tablo 1: Yalnız annelerin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Demografik özellikler	n	%	Ort.	
Yaş	20-25 yaş	49	7.3	36.85
	26-30 yaş	118	17.7	
	31-35 yaş	150	22.5	
	36-40 yaş	150	22.5	
	41-45 yaş	102	15.3	
	46-50 yaş	53	7.9	
	51-60 yaş	46	6.9	
Medeni Durum	Boşanmış	522	78.1	
	Eşi vefat eden	101	15.1	
	Hiç evlenmemiş olan	45	6.7	

Eğitim Durumu	n	%
Diplomam yok	99	14.8
İlköğretim	265	39.7
Lise	161	24.1
Ön lisans	50	7.5
Lisans	74	11.1
Lisansüstü	19	2.8

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların büyük bölümü 31-49 yaşları arasındadır. Katılımcıların %78.1’i (n=522) medeni durumunu “boşandım” %15.1’i (n=101) “eşim vefat etti”, %6.7’si (n=45) “hiç evlenmedim” olarak belirtmiştir. Katılımcılardan diploması olmayanlar 99 kişi (%14.8), ilköğretim mezunu olanlar 265 kişi (%39.7), lise mezunu olanlar 161 kişi (%24.1), lise üstü mezuniyeti olanlar 143 kişidir (%21.4).

Bu bulgular araştırma örnekleminin büyük oranda boşanma sonucu yalnız anne olmuş, düşük eğitim düzeyine sahip, 31-49 yaş arası kadınlardan oluştuğunu göstermektedir.

Araştırma katılımcılarının sahip oldukları çocuk sayısını gösteren bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Sahip Olunan Çocuk Sayısı

Sahip Olunan Çocuk Sayısı	n	%
Tek çocuk	252	37.7
İki çocuk	213	31.9
Üç çocuk	126	18.9
Dört çocuk	10	1.5
Dört ve dörtten fazla çocuk	67	10

Tablo 2’deki bilgilere göre örneklemin %37.7’si (n=252) tek çocuk sahibi olduğunu, %31.9’u (n=213) iki çocuğu olduğunu, %18.9’u (n=126) üç çocuğu olduğunu, %1.5’i (n=10) dört çocuğu olduğunu ve %10’u (n=67) dörtten fazla çocuğu olduğunu bildirmiştir.

Araştırma katılımcılarının gelir durumlarını gösteren bulgular Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Gelir durumuna ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Aylık Gelir	n	%
Asgari ücretten az	461	69
Asgari ücretten yüksek	207	31

Katılımcıların büyük bölümünün (%69) gelir düzeyinin asgari ücretin altında olduğu görülmektedir.

Araştırma katılımcılarının çalışma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 4’te incelenmektedir.

Tablo 4: Çalışma durumuna ilişkin bulgular

Çalışma durumu	n	%
Çalışmıyorum, iş arıyorum	204	30.5
Çalışmıyorum ama iş aramıyorum	197	29.5
Çalışıyorum	254	38
Emekliyim	13	1.9

Tablo 4'te yer alan bilgilere göre katılımcılar arasında çoğunluğu, "Çalışmıyorum ama iş arıyorum" diyenler 204 (%30.5) oluşturmaktadır. "Çalışmıyorum ve iş aramıyorum" diyenler 197 (%29.5) kişidir. 13 kişi (%1.9) emeklidir, 10 kişi (%1.5) kendi işinde çalıştığını belirtmiştir.

Tablo 5: Yaşam Memnuniyeti Ölçeği Maddeleri ortalama değerleri (n=668)

Yaşam Memnuniyeti Ölçeği	Ortalama	SS
Yaşam koşullarınızdan ne kadar memnunsunuz?	4.16	2.80
Sağlık durumunuzdan ne kadar memnunsunuz?	5.89	2.86
Yaşamınızdaki başarılarınızdan ne kadar memnunsunuz?	5.07	2.83
Diğer insanlarla ilişkilerinizden ne kadar memnunsunuz?	6.37	2.60
Kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?	5.52	2.87
Toplumla olan ilişkilerinizden, toplumun bir parçası olmaktan ne kadar memnunsunuz?	5.97	2.75
Geleceğinizle ilgili kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?	4.64	2.86
Manevi yaşamınızdan (dini, ruhsal yaşantı vs.) ne kadar memnunsunuz?	6.6	2.69

Tablo 5'e göre yalnız annelerin yaşam koşullarından memnuniyet durumu ortalaması 10 üzerinden 4.16 (ss=2.80) olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların kendini güvende hissetme ortalaması 5.52 (ss=2.87), geleceğe ilişkin güven ortalaması ise 4.64 (ss=2.86) olarak belirlenmiştir.

Araştırma katılımcılarının sosyal gruplara yönelik güven düzeyi ortalama değerleri Tablo 6'da incelenmiştir.

Tablo 6: Birincil ve ikincil sosyal gruplara yönelik güven duygusu ortalama değerleri

Birincil ve ikincil sosyal gruplara yönelik güven duygusu	Ortalama	SS
Ailem	6.87	3.23
Çocuklarımla Babası	2	2.81
Arkadaşlarım	5.3	2.7
Güvenlik güçleri	6.95	2.78
Sosyal hizmet çalışanları	7.02	2.73
Sağlık çalışanları	7.18	2.51
Akrabalarım	4.47	3.03
Komşularım	4.9	2.88

Tablo 6'ya göre katılımcıların ailelerine duydukları güvenin ortalaması 6.87'dir (ss=3.24), çocuklarının babasına duydukları güvenin ortalaması 2'dir (ss=2.81). Katılımcıların arkadaşlarına duydukları güvenin ortalaması 5.3'tür (ss=3.24). Güvenlik güçlerine duydukları güvenin ortalaması 6.95'tir (ss=2.70). Sosyal hizmet çalışanlarına

duydukları güvenin ortalaması 7.02'dir (ss=2.73). Sağlık çalışanlarına duydukları güvenin ortalaması 7.18'dir (ss=2.51). Akrabalarına duydukları güvenin ortalaması 4.47 (ss=3.03), son olarak komşularına duydukları güvenin ortalaması 4.9'dur (ss=2.88).

5. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma yoksulluk, sosyal dışlanma, sağlıkta bozulma gibi sorunların yoğun yaşandığı yalnız anneli aileler için sosyal sermayenin güçlendirilmesini bir fırsat olarak ele almakta ve bu anlayışla sosyal sermayenin geliştirilebilmesi için temel şartlardan biri olan 'güven'e odaklanmaktadır.

Araştırma katılımcıların büyük bölümünün boşanma nedeniyle yalnız anneliği deneyimlemeye başlamış olması, günümüzde evlilik dışı çocuk sahibi olmanın yaygın olmadığı toplumlarda boşanmanın açık arayla en yaygın yalnız annelik nedeni olmasıyla uyumlu bir bulgudur (Bernardi ve Larenza, 2018).

Örnekleme içinde lisans eğitimi tamamlayanların oranı Türkiye ortalaması olan %17'den düşük, ilköğretim mezunu olanların oranı ise Türkiye ortalaması olan %30'dan yüksektir (TÜİK, 2020). Araştırmaya katılım konusunda tek kriter yalnız annelik olsa da, ülke ortalamalarından farklılaşan bu sonuçlar, örneklemin önemli bölümünün çeşitli sebeplerle sosyal hizmet merkezlerine başvuran düşük gelir sahibi kadınlardan oluşmasıyla ilişkili olarak okunmalıdır.

Türkiye aileye güvenin en yüksek olduğu toplumlardan biridir. Yalnız annelik ise kök aile desteğine yoğun şekilde ihtiyaç duyulan yaşam deneyimlerindedir. Bu nedenle yalnız annelerin birincil sosyal grupları içinde en yüksek güvenin kök aileye duyulduğu hipotezi sınanmış ve doğrulanmıştır. Aileye duyulan güvenin toplumun genelinde aileye duyulan güvenden farklılaşmadığı hipotezi ise doğrulanmamıştır. Zira Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması (2019) ile Dünya Aile Haritası'nda Türkiye'de aileye duyulan güven düzeyi %94 olarak belirlenmiştir. Güven düzeyleri arasındaki bu farklılık, tek annelerin kök ailelerine yönelik güvenlerinin Türk toplumu ortalamasından önemli derecede düşük olduğunu göstermektedir. Uyar ve Yıldırım (2022) boşanma sonucu yalnız anne olan on üç kadınla yaptıkları çalışmada, kadınların sosyal ağlarından maddi ve manevi destek aldıklarını ve yakın ilişkilerden memnuniyet duyduklarını belirlemişlerdir. Söz konusu çalışmada katılımcıların gelir düzeylerine ilişkin bilgi yer almasa da yüksek eğitim düzeyinden, çalışan kadınlar oldukları belirtilmiştir. Bu bilginin belli bir sosyoekonomik statüyü işaret ettiği açıktır. Dolayısıyla katılımcıların aile ve yakın çevreleriyle ilişkilerinden olumlu etki alıyor olmalarını bu statüyle ilişkili olarak değerlendirmek mümkündür.

Araştırmamızın katılımcıları en düşük güven düzeyini çocuklarının babası olan eski eşlerine (veya partnerlerine) yönelik belirtmişlerdir. Bu sonucu farklı etkenlerle ilişkili şekilde anlamaya çalışmak uygun olacaktır. Tek ebeveyn

olarak çocuk büyütmenin maddi ve ruhsal açıdan zorlayıcı olduğu açıktır. Bu zorluğu hafifletecek bir etken, birliktelik sonlanmış olsa da çocukların babasının kendisi ve kök ailesiyle birlikte, çocuğa ilişkin sorumlulukları üstlenmesi ve anneyi desteklemesi olacaktır. Ancak yapılan çalışmalar özellikle boşanmalardan sonra babaların çocuklarıyla iletişim ve duygusal paylaşımlarının zayıflayabildiği; nafakalarını ise ya aksattıklarını ya da hiç ödemediklerini göstermektedir (Soygan ve Gedik, 2019; Kucur ve Kelebek, 2021). Dolayısıyla düşük güven düzeyinin öncelikli sebebinin çocuk yetiştirmeyle ilgili sorumlulukların yerine getirilmemesi ve yükün anneye bırakılmasıyla ilişkili olabileceği açıktır. Diğer bir olası sebebin evlilik süresince ve sonrasında deneyimlenen kadına yönelik şiddet olduğu düşünülmektedir. Zira Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2014 tarihli Türkiye Boşanma Nedenleri araştırmasında, evliliklerdeki en yaygın sorun (%56.6) fiziksel şiddet olarak belirlenmiştir. Hacettepe Üniversitesi'nin yayımladığı Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Raporu'nda ise (Yüksel, Çavlin ve Ergöçmen, 2015) Türkiye'de boşanmış veya eşinden ayrı yaşayan kadınların, en yüksek düzeyde şiddete maruz kalan grup olduğu belirtilmektedir. Bu araştırmaların sonuçları, aile içi şiddetin Türkiye'de gelir düzeyinden bağımsız bir fenomen olarak ele tanımlanabileceğini göstermektedir. Ancak Kitson'ın (1992) yüksek gelir düzeyine sahip çiftlerin evliliklerinin büyük oranda iletişimsizlik, ilgi alanlarının uyumsuzluğu gibi nedenlerle; düşük gelir düzeyinden çiftlerin evliliklerinin ise şiddet, istismar, bağımlılık gibi nedenlerle bittiğine yönelik tespiti de, örneklemimizin büyük bölümünün düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip kadınlardan oluşması nedeniyle hatırlanmalıdır. Bu bilgiler ışığında katılımcıların, evlilik ve boşanma süreçlerinde karşılaşmış olmaları olası şiddet nedeniyle eski eşlerine yönelik güven düzeylerinin düşük olabileceğini düşünmek zor değildir. Geçmişte yaşanmış veya devam etmekte olan şiddet, tehdit gibi yaşantıların, kadınların kendilerini güvende hissetme ve geleceğe güvenle bakmaya ilişkin değerlendirmelerinin düşük olmasıyla ilişkili olduğu değerlendirilmektedir.

Kadınların çocuklarının babası olan eski eşlerine veya partnerlerine yönelik düşük güven düzeyleri incelenirken, Burton ve arkadaşlarının düşük gelir düzeyinden iki yüz elli altı yalnız anneye yaptıkları çalışmanın sonuçları (2009) konuya farklı bir perspektiften bakmaya olanak vermektedir. Söz konusu araştırmada kadınların-eş adayı olarak görülenler de dahil- genel olarak erkeklere yönelik güvensizliklerinin çok yüksek düzeyde (kadınların %96'sı erkeklere yönelik güvensizlik belirtmiştir) olduğu belirlenmiştir. Araştırmacılar bu sonucu açıklarken, düşük gelir düzeyinden kadın ve erkekler arasında karşı cins duyulan güvensizliğin genel olarak çok yüksek olduğunu ve bu güvensizliğin de aile kurumunu zayıflatan temel etken olduğunu hatırlatmaktadır. Bahsedilen araştırmanın farklı bir kültürel yapı ve evlilik anlayışına sahip ABD'de yapılmış olması, sonuçlarının Türkiye için de birebir geçerli olduğunu iddia etmeyi engellemektedir. Ancak

güvensizliğin evlilik öncesinde var olup olmadığı, ayrıca büyük bölümü olasılıkla yeniden evlenecek olan yalnız annelerin yeni evliliklerine de bu güvensizlikle mi başlayacakları gibi soruların, Türkiye'de boşanma oranlarındaki artışı inceleyen çalışmalar kapsamında ayrıntılı şekilde incelenmesi gerektiği açıktır.

Diğer yandan kadınların özellikle boşanma döneminde yaygın yaşandığı bilinen (Yüksel, Çavlin ve Ergöçmen, 2015) şiddet nedeniyle güvenlik güçleri ve sağlık çalışanları ile sık temas etmiş olabilecekleri; bu temasların travmatik deneyimler sonucu gerçekleşmiş olması nedeniyle de söz konusu gruplara yönelik güvenlerinin düşük olacağı öngörülmüştür. Yoksulluk, sosyal işlevsellikte bozulma gibi durumlarda iletişime geçilen sosyal hizmet çalışanlarına yönelik güvenin de benzer şekilde birincil sosyal gruplara yönelik güvenden düşük olacağı öngörülmüştür. Ancak yalnız annelerin birincil sosyal gruplara yönelik güven düzeylerinin, ikincil sosyal gruplara yönelik güvenlerinden yüksek olduğu hipotezi doğrulanmamış, ikincil gruplara yönelik güvenin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Birincil sosyal gruplara yönelik güvenin düşüklüğünü, ataerkil toplum yapısı içinde yalnız ve çocuklu bir kadın olmanın yarattığı sorunlarla ilişkilendirilmesi mümkün görünmektedir. Rotter (1971) kişiler arası güvenin kaynağının insanların yalan söylemeyeceklerine, verdikleri sözleri tutacaklarına yönelik inanç olduğunu belirtmektedir. Güven bu şekilde tanımlandığında yakın sosyal ilişkilerde beklentilerin karşılanmaması, umutların karşılıksız kalması gibi kişisel deneyimlerin de yalnız annelerin birincil sosyal gruplara yönelik güven düzeyini düşürmüştü olması mümkündür. Ancak Türkiye'de yalnız anneleri ele alan ayrıntılı güven çalışmaları yapılmadan bu konularda belirtilecek fikirler, spekülasyon düzeyinde kalacaktır.

Katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin düşüklüğü, çalışmanın bir diğer bulgusudur. Boşanma veya eşin kaybedilmesi gibi travmatik yaşantılarla başlayan; deneyimleyenler için ümitsizlik, yalnızlık, depresyona eğilim gibi riskler barındıran yalnız annelik deneyiminin yaşam memnuniyetini düşürmesi şaşırtıcı değildir. Nitekim farklı ülkelerde yapılan çalışmalar da yalnız annelerin yaşam tatmini ve mutluluk düzeylerinin düşük olduğunu (Pollmann-Schult, 2017; Hansen, 2012; Avan, 2019), ebeveynliğe ilişkin stres düzeylerinin ise evli kadınlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir (Meier ve arkadaşları, 2016). Diğer yandan yaşam memnuniyetinin kişiler arası ilişkilerde hissedilen güvenden etkilendiğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda yalnız annelerin büyük bölümünün düşük gelir ve eğitim düzeyinden olmasının yaşam memnuniyetini düşürdüğünü; düşük yaşam memnuniyetinin de kadınların kişilere ve geleceğe ilişkin güvenlerini azalttığını değerlendirmek mümkündür.

Kurumlara duyulan güvenin bireylerin yaşam memnuniyeti ve güven düzeyleri üzerindeki etkisini farklı gruplarla araştıran literatür ise farklı sonuçlar sunmaktadır. Bazı araştırmalar kurumlara güvenin de yaşam memnuniyetini

etkileyen bir faktör olduğunu gösterirken (Berggren ve Bjørnskov, 2020; Mironova, 2015) bazı araştırmalar yalnızca kişiler arası güvenin yaşam memnuniyetiyle ilişkili olduğunu ve kişiler arası güven arttıkça yaşam memnuniyetinin de arttığını göstermektedir (Jovanovi, 2016). Bu araştırmanın sonuçları, kurumsal güvenle ilişkilendirilebilecek ikincil sosyal gruplara yönelik güvenin yalnız anneler açısından yaşam memnuniyetini artırıcı etki oluşturmadığını göstermektedir.

Yalnız annelerin sosyal gruplara yönelik güven düzeyleri ve yaşam memnuniyetlerini eğitim ve gelir düzeylerinin de etkisi bağlamında inceleyen bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak; Türkiye’de yaşayan düşük gelir düzeyine sahip yalnız annelerin işsizlik, yoksulluk gibi temel sorunlarını çözmelerini kolaylaştırmak üzere yeni sosyal ağlara dahil olmalarının, yani bir anlamda sosyal sermayelerini geliştirmelerinin önünde, düşük eğitim, yoksulluk gibi yapısal engeller yanında yakın sosyal çevreye duyulan güvensizliğin de büyük bir zihinsel engel olarak etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Adler, P. S., & Kwon, S. (2000). Social Capital: The Good, the Bad, and the Ugly. In E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (pp. 89–115). USA: Butterworth - Heinemann.
- Ahrne, G. (2014). *The society between us. On friendship, love, relationships and organizations*. Stockholm: Liber.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara.
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Albeck, S., Kaydar, D. (2002). Divorced Mothers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 36(3-4), 111–138.
- Algan, Y., & Cahuc, P. (2014). Trust, growth, and well-being: New evidence and policy implications. In *Handbook of economic growth*. 2,49-120.
- Alsarve, J. (2020) Friendship, reciprocity and similarity: Lone mothers and their relationships with friends. *Community, Work & Family*, 23:4, 401-418.
- Arıcan, B. (2019). *Tek Ebeveynli Kadınların Sosyal Psikolojik Sorunları ve Bu Sorunlarla Baş Etme Yöntemleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427–454.
- Avan, E. (2019). *Boşanma sürecindeki kadınların sosyo-ekonomik özellikleri, sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkili faktörlerin tanımlanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Berggren, N., Jordahl, H. (2006). Free to trust: Economic freedom and social capital. *Kyklos*, 59: 141–69.
- Bergh, A., Bjørnskov, C. (2014). Trust, welfare states and income equality: Sorting out the causality, *European Journal of Political Economy*, 35, 183-199.
- Bernardi, L., Larenza, O. (2018) Variety of Transitions into Lone Parenthood. In: Lone Parenthood in the Life Course. *Life Course Research and Social Policies*. SPRINGER, 93-108.
- Briggs, X. (1998). Brown kids in white suburbs: housing mobility and the many faces of social capital, *Housing Policy Debate* 9(1): 177–221.
- Brinig, M.F. (2011). Belonging and Trust: Divorce and Social Capital. *BYU J. Pub. L.*, 25, 271.
- Burton, L.M, Cherlin, A., Winn, D.M., Estacion A., Holder-Taylor C. (2009). The role of trust in low-income mothers' intimate unions. *Journal of Marriage and Family*, 1;71(5):1107-1124.
- Campbell, M., Thomson, H., Fenton, C., & Gibson, M. (2016). Lone Parents, Health, Wellbeing and Welfare to Work: A Systematic Review of Qualitative Studies. *BMC Public Health*, 16(1): 1-10.
- Chang, L., McBride-Chang, C., Stewart, S. M., & Au, E. (2003). Life satisfaction, self-concept, and family relations in Chinese adolescents and children. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 182–189. <https://doi.org/10.1080/01650250244000182>
- Ciabattari, T. (2007). Single mothers, social capital, and work–family conflict. *Journal of Family Issues*, 28(1), 34–60.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- de Saint-Laurent, C. (2018). Memory acts: A theory for the study of collective memory in everyday life: Erratum. *Journal of Constructivist Psychology*, 31(3), 342.
- Devor, C. S., Stewart, S. D., & Dorius, C. (2018). Parental divorce, social capital, and postbaccalaureate educational attainment among young adults. *Journal of Family Issues*, 39(10), 2806–2835. doi:10.1177/0192513x18760349.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd Ed.). New York: Norton.

- Ermisch, John and Gambetta, Diego, (2010), Do strong family ties inhibit trust? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 75(3): 365-376.
- Evans, A.M., Calseyde, P. (2018). The Reputational consequences of generalized trust. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 44(4) 492–507.
- Fritzell, S., Burstrom, B. (2006). Economic Strain and Self-Rated Health Among Lone and Couple Mothers in Sweden During The 1990's Compared to the 1980's, *Health Policy. Elsevier*, 79(2-3): 253-264.
- Fukuyama, F. (1996). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Simon and Schuster, New York.
- Gee, L. K., Jones, J., Burke, M. (2017). Social networks and labor markets: how strong ties relate to job finding on Facebook's social network. *Journal of Labor Economics*, 35(2), 485–518.
- Ghadimi, A.R, Emami S.A, Bostani Khalesi Z, Kazemnezhad Leili E. (2021). Relationship between Social Exclusion and Post-Divorce Adjustment in Iranian Women. *Health Education and Health Promotion*, 9(1):73-78.
- Gobin, R. L., & Freyd, J. J. (2014). The impact of betrayal trauma on the tendency to trust. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6(5), 505–511.
- Gould, E., Hijzen, A. (2016). *Growing Apart, Losing Trust? The Impact of Inequality on Social Capital*. IMF Working Papers.
- Gray, A. (2003). *Towards a Conceptual Framework for Studying Time and Social Capital*. Families and Social Capital ESRC Research Group Working Paper No.3. London: South Bank University.
- Hansen, T. (2012). Parenthood and happiness: A review of folk theories versus empirical evidence. *Social Indicators Research*, 108, 29–64.
- Hardin, R. (2001). The normative core of rational choice theory. in Uskali Mäki (ed.), *The Economic World View: Studies in the Ontology of Economics*. Cambridge University Press. 62-57.
- Harknett, K. S., & Hartnett, C. S. (2011). Who lacks support and why? An examination of mothers' personal safety nets. *Journal of Marriage and Family*, 73, 861–875.
- Helliwell, J., Putnam, R.D. (2004). The social context of well-being. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 359: 1435–46.
- Herreros, F. (2008). The State and the creation of an environment for the growing of trust. *Ration Soc*;20: 497–521.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- House, J. S. and Kahn, R. L. (1985) Measures and Concepts of Social Support. (In): Cohen, S. and Syme, S.L., (Eds.), *Social Support and Health*, Academic Press, New York, 83-108.
- Institute for Family Studies, Wheatley Institution, and Social Trends Institute. (2019). World Family Map 2019 Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes. Charlottesville, VA: Institute for Family Studies. <https://ifstudies.org/reports/world-family-map/2019/executive-summary>.
- Johnson, J.A. Honnold, J.A., Threlfall, P. (2011). Impact of social capital on employment and marriage among low income single mothers. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 38(4).
- Jones, K. (1996). Trust as an affective attitude. *Ethics*, 107(1): 4-25.
- Jovanovi, V. (2016). Trust and subjective well-being: The case of Serbia. In *Personality and Individual Differences*, 98, 284-288.
- KHÜ. (2019). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması*. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi.
- Keim, S. (2018). Are Lone Mothers Also Lonely Mothers? Social Networks of Unemployed Lone Mothers in Eastern Germany. (In): Bernardi, L., Mortelmans, D. (eds) *Lone Parenthood in the Life Course*. Life Course Research and Social Policies, 8.
- Khaile, F. T., Roman, N. V., October, K. R., Van Staden, M., Balogun, T. V. (2022). Perceptions of trust in the context of social cohesion in selected rural communities of South Africa. *Social Sciences*, 11(8), 359.
- Kim, S.H., Kim, S. (2021). Particularized trust, institutional trust, and generalized trust: an examination of causal pathways, *International Journal of Public Opinion Research*, 33(4): 840–855.
- Kitson, G.C. (1992). *Portrait of divorce: Adjustment to marital breakdown*. New York: Guilford Press.
- Klinenberg, E. (2012). *Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*. New York: The Penguin Press.
- Korpi, T. (2001). Good Friends in Bad Times? Social Networks and Job Search among the Unemployed in Sweden. *Acta Sociologica*, 44(2), 157–170.
- Krumrei-Mancuso, E.J., Coit, C., Martin, S., Fogo, W. (2007). *Post-Divorce Adjustment and Social Relationships*. Pepperdine University, All Faculty Open Access Publications, 169.
- Kruse, J.A., Low, L.K, Seng J.S. (2013). Validation of alternative indicators of social support in perinatal outcomes research using quality of the partner

- relationship. *Journal of Advanced Nursing*, 69(7):1562-73.
- Kucur, F., Kelebek, Ö. (2021). Boşanmış kadınların boşanma aşaması, süreci ve sonrasında yaşadıkları zorluklar: Esenler SHM örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 80, 231-266.
- Levine, J. (2013). *Ain't No Trust: How Bosses, Boyfriends, and Bureaucrats Fail Low-Income Mothers and Why It Matters*. Berkeley: University of California Press.
- Lewis, J. D., & Weigert, A. (1985). Trust as a Social Reality. *Social Forces*, 63(4), 967-985.
- Lipman EL, Offord DR, Boyle MH. (1997). Single mothers in Ontario: Sociodemographic, physical and mental health characteristics. *Canadian Medical Association Journal*, 1;156(5):639-45.
- Luthar, S.S., Ciciolla, L. (2015). Who mothers mommy? Factors that contribute to mothers' well-being. *Developmental Psychology*, 51, 1812-1823.
- Manhal-Baugus, M. (1998). The self-in-relation theory and women for sobriety: female-specific theory and mutual help group for chemically dependent women. *Journal of Addictions & Offender Counseling*, 18(2), 78-85.
- Meier, A., Musick, K., Flood, S., & Dunifon, R. (2016). Mothering experiences: how single parenthood and employment structure the emotional valence of parenting. *Demography*, 53(3), 649-674. doi:10.1007/s13524-016-0474-x
- Meral, B. F. (2014). Kişisel İyi Oluş İndeksi-Yetişkin Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 2:119-131.
- Meverson, E. M. (1994). Human Capital, Social Capital and Compensation: The Relative Contribution of Social Contacts to Managers' Incomes. *Acta Sociologica*, 37(4), 383-399.
- Mironova, A. (2015). Trust as a factor of subjective life satisfaction. *SSRN Electronic Journal*. 10.2139/ssrn.2674119.
- Mishra, P., Thamminaina, A., Mishra, N. (2021). Single mothers: strategies of family management and support systems in relation to health. *Journal of International Women's Studies*, 22(5), 393-406.
- Mueller, G.P. (2009). Trust and Life Satisfaction in Eastern and Western Europe. In: Møller, V., Huschka, D. (eds) *Quality of Life and the Millennium Challenge*. Social Indicators Research Series, 35. Springer, Dordrecht.
- Murry, V. M., Bynum, M. S., Brody, G. H., Willert, A., Stephens, D. (2001). African American single mothers and children in context: A review of studies on risk and resilience. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4, 133-155.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital and the organizational advantage. *The Academy of Management Review*, 23(2), 242.
- Nawaz, S. (2015). *Understanding The Lives and Labours of Lone-Mother Students*. Unpublished Dissertation. Liverpool: Liverpool John Moores University.
- Nieuwenhuis, R., & Maldonado, L. C. (2018). Single-parent families and in-work poverty. In Handbook on in-work poverty. *Edward Elgar Publishing*.
- OECD. (2016). Patterns of Employment and The Distribution of Working Hours for Single Parents. Social Policy Division. Directorate of Employment, Labour and Social Affairs.
- Pahl, R., & Spencer, L. (2010). Family, friends, and personal communities: Changing models- in- the- mind. *Journal of Family Theory & Review*, 2(3), 197-210.
- Paxton, P. (1999). Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment. *American Journal of Sociology*, 105 (1): 88-127.
- Pieters, J. (2016). Single Parents Lead Big Rise in Netherlands Welfare Reliance. *NL Times*, <https://nltimes.nl/2016/01/26/single-parents-lead-big-rise-netherlands-welfare-reliance>.
- Pinillos-Franco, S., Kawachi, I. (2018). The relationship between social capital and self-rated health: A gendered analysis of 17 European countries. *Social Science and Medicine*, 219:30-35.
- Pollmann-Schult, Matthias (2017): Sons, daughters, and parents' division of paid work and housework. *Journal of Family Issues*. 38 (1), 100-123.
- PRI Policy Research Initiative. (2005). Social capital as a public policy tool (Project Report). Canada.
- Putnam R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6 (1), 65-78.
- Rotenberg, K. (2010). The conceptualization of interpersonal trust: A basis, domain, and target framework. *Interpersonal Trust During Childhood and Adolescence*. 8-27.
- Rothstein, B. (2000). Trust, social dilemmas and collective memories. *Journal of Theoretical Politics*, 12(4), 477-501.
- Rotter, J. (1967). A new scale for the measurement of interpersonal trust. *Journal of Personality*, 35, 651-665.
- Rotter, J. B. (1971). Generalized expectancies for interpersonal trust. *American Psychologist*, 26(5), 443-452. <https://doi.org/10.1037/h0031464>

- Soygan, H., Gedik, E. (2019). Kocasız yaşam: Yozgat'ta boşanmış kadınların deneyimleri. *Turkish Studies*, 14(7), 3953- 3966. 10.29228/TurkishStudies.37043
- Switek, M. (2012). Internal migration and life satisfaction: Wellbeing effects of moving as a young adult, *IZA Discussion Papers*, 7016
- Taylor, Z. E., Conger, R. D. (2017). Promoting strengths and resilience in single-mother families. *Child Development*, 88(2), 350–358.
- Trujillo-Alemán, S., Tjulin, Å., Pérez, G., & Hagqvist, E. (2022). Social capital and self-perceived health in lone mothers: a multilevel cross-sectional study across Europe. *Journal of Family Issues*, 43(3), 612–640.
- TÜİK, (2020). Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı.
- Uğur, S. B. (2014). Günümüzde kadının boşanma deneyimleri: Akademisyen kadınlar üzerine bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(2), 293-326.
- Uyar, N., Yıldırım, İ. (2022). Kadınların boşanma sonrası yaşama uyum deneyimleri: nitel bir çalışma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2):405-434. DOI: 10.18037/ausbd.1136314.
- Ünal, V. (2013). Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde boşanma sorunu ve din. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 588-601.
- Welch, M., Allan, R.R., Yonkoski, J., Conway, B., Lupton, P., Giancola, R. (2005). Determinants and consequences of social trust. *Sociological Inquiry*, 75: 453–47.
- Widmer, E. D. (2004). Couples and their networks. (In) M. Richards, J. Scott, and J. Treas (eds.), *Blackwell companion to the sociology of families* (pp. 356–373). London: Blackwell.
- Trends, C. (2013). Mapping family change and child well-being outcomes. *World Family Map*, 72.
- Yamagishi, T. (2011). *Trust: The evolutionary game of mind and society*. Springer Science & Business Media.
- Yüksel, İ., Çavlin, A., Ergöçmen, B. (2015). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

Extended Summary

Purpose

Social capital is the collection of values enabled by access to resources and opportunities through social relations and thus has a potential protective effect against poverty. Developing social capital at the individual level primarily depends on the feeling of security in close relationships as well as in society at large. This study focuses on single-mother families which make up the majority of single-parent families where poverty is common and examines the trust of women with single-mother status in social groups. The aim of this research is to get an idea about their social capital development potential. The study, whose sample consisted of 668 single mothers from different regions of Turkey and predominantly from low socioeconomic status, determines that the trust level of single mothers towards secondary social groups is higher than their trust level towards primary social groups (such as immediate family, relatives, friends). The findings show that single mothers have the highest trust in healthcare professionals, and the lowest in their ex-spouses, who are in many cases the fathers of their children; while the level of trust towards their immediate family is well below the trust in the family throughout the society. The results reveal that single mothers living in Turkey do not trust society in general, especially their close social circles, thus their potential to strengthen their social capital is low.

Methodology

This research is a descriptive study aiming to measure the general confidence level of the sample. The data collection tools have been determined accordingly. In different social science disciplines, studies are carried out to make sense of the relationship between the life satisfaction of individuals and communities along with different individual and environmental variables. In such studies, life satisfaction can be considered as a dependent or independent variable according to the main problem (Chang et al, 2003; Switek, 2012). Since there is a correlation between life satisfaction and trust (Mueller, 2009), the life satisfaction of single mothers has been used as a data-collecting tool.

Because the study focuses on the unique experiences of single mothers, a measurement tool prepared by the researcher has been used, instead of the trust scales that are frequently used to determine the trust levels of the different participants. The tool grades the confidence level between 0 (lowest) and 10 (highest) points.

Findings

The data from the research reveals that the average single mother in Turkey has two children, is 37 years old, lone mother and has an income below the minimum wage.

Most of the participants are women between the age of 31-49. 78.1% of them stated their marital status as "divorced", 15.1% as "my husband passed away", and 6.7% as "never married". 14.8% of the participants stated themselves to have 'no diploma', %39.7 primary school and 24.1% high

school graduates. %21.4 is higher than high school degrees.

These findings show that the research sample is mostly composed of women between the ages of 31-49, who have become single mothers because of divorce and have low education levels.

The average satisfaction of lone mothers with their living conditions is 4.16 out of 10. The average of the participants' self-confidence is 5.52 and their confidence in the future is 4.64. The average of the participants' trust in their immediate families is determined as 6.87. The average level of trust of single mothers to the father of their children is 2. The average of participants' trust in their friends is 5.3. The average of their trust in the security forces is 6.9, trust in social workers is 7.02, trust in healthcare professionals is 7.18, trust in their relatives is 4.47 and the average of their trust in their neighbors is 4.9.

Turkey is one of the societies where trust in the family is the highest. But although the difference between trust levels indicates that the trust of single mothers towards their families is significantly lower than the Turkish population average. The low life satisfaction of the participants is another finding of the study. Beginning with traumatic experiences such as divorce or the loss of a spouse, it is not surprising that the experience of single motherhood, which has risks such as hopelessness, loneliness, and a tendency to depression, reduces life satisfaction. The results of the study also show that trust in secondary social groups that can be associated with institutional trust does not increase life satisfaction for single mothers in Turkey.